

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Одеська юридична академія»

Томчаковська Ю.О.,
Єрмоменко С.В.,
Томчаковський О.Г.

ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Конспект лекцій

Одеса 2023

УДК 811.11:13(067)

Рецензенти:

Мамич М.В. – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Каравасва Т.Л. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рекомендовано рішенням Навчальної методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Протокол № 4 від 5 травня 2023 року

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Протокол № 8 від 1 травня 2023 року

Автори висловлюють глибоку подяку Президенту Національного університету «Одеська юридична академія» академіку Сергію Васильовичу Ківалову за сприяння у публікації видання

Укладачі: **Томчаковська Ю.О.** <https://orcid.org/0000-0003-0117-2704>, **Єрмоєнко С.В.** <https://orcid.org/0000-0002-8145-9483>, **Томчаковський О.Г.** <https://orcid.org/0000-0001-6586-8095>. Основи перекладознавства. Конспект лекцій. Одеса, 2023. 75 с.

Конспект лекцій «Основи перекладознавства» призначений для студентів спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.04 «Германські мови та літератури (переклад включно)». Пропонований курс окреслює базові питання перекладознавства, зокрема визначення власне поняття «переклад» та його різновидів, перекладацьких відповідників та трансформацій. Увагу сконцентровано на основних лексичних та граматичних проблемах перекладу, а саме перекладі власних назв, термінів, фразеологічних одиниць, слів-реалій; неособових форм дієслова, односкладних речень, пасивних конструкцій тощо.

УДК 811.11:13(067)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023.
© Томчаковська Ю. О.,
Єрмоєнко С.В., Томчаковський О.Г. 2023.

ISBN 978-966-289-737-1

ЗМІСТ

Лекція I. Вступ	
1. Визначення поняття «переклад». Різновиди перекладу	4
2. З історії українського перекладу XX-XXI століть	6
Лекція II. Лексичні питання перекладу	
Переклад власних назв	11
Лекція III. Лексичні питання перекладу	
Переклад термінів	20
Лекція IV. Лексичні питання перекладу	
Переклад безеквівалентної лексики (реалії)	27
Лекція V. Лексичні питання перекладу	
Переклад фразеологізмів	37
Лекція VI. Лексичні питання перекладу	
1. Перекладацькі відповідники, види контексту	43
2. Лексичні трансформації при перекладі	45
Лекція VII. Лексичні питання перекладу	
Фальшиві друзі перекладача	53
Лекція VIII. Граматичні питання перекладу	
Переклад неособових форм дієслова	57
Лекція IX. Граматичні питання перекладу	
1. Переклад односкладних речень	61
2. Переклад пасивного стану	62
Лекція X. Граматичні питання перекладу	
Граматичні трансформації при перекладі	65
Література	70

Лекція I. Вступ

1. Визначення поняття «переклад». Різновиди перекладу

Поняття «переклад» визначається як один з різновидів мовленнєвої діяльності та становить собою процес адекватної та повноцінної передачі думок, висловлених однією мовою, засобами іншої мови. Адекватний і повноцінний переклад зумовлює правильну, точну і повну передачу особливостей і змісту оригіналу та його мовної форми з урахуванням усіх особливостей структури, стилю, лексики і граматики, у поєднанні з бездоганною правильністю мови, якою здійснюється переклад.

Традиційно у перекладознавстві виділяють усний та письмовий переклад. До різновидів усного перекладу зараховують синхронний переклад, послідовний переклад та нашіптування. До різновидів письмового перекладу зараховують реферативний переклад. Також відбувається визначення різновидів перекладу за жанровим спрямуванням текстів (художній переклад та інформативний переклад, прозовий та поетичний переклад тощо).

Отже, **письмовий переклад (written translation)** визначається як «такий вид перекладу, за яким мовленнєві твори, які поєднуються в акті міжмовного спілкування (тобто текст оригіналу та текст перекладу), вступають до процесу перекладу у вигляді фіксованих текстів, до яких перекладач може неодноразово звертатися» [14, 43]. Письмовий переклад дає змогу перекладачу неодноразово повертатися до виконаного перекладу, вносити зміни і корективи, редагувати переклад перед тим, як він потрапить до адресата.

Реферативний переклад (**summary translation**) – це різновид письмового перекладу, при якому відбувається стиснення основного змісту тексту оригіналу засобами іншої мови. Реферативний переклад передбачає ознайомлення з вихідним текстом, виокремлення ключових фрагментів

вихідного тексту, узагальнення ключових моментів вихідного тексту, їх переклад.

Перед початком виконання письмового перекладу обов'язково треба виконати передперекладацький аналіз тексту, який передбачає визначення функціонального стилю та жанрового різновиду тексту, типу тексту за домінуючою інформацією (інформаційний, оперативний, інформаційно-емоційний та естетичний), мети перекладу, адресата перекладу, часу та місця створення тексту та автора тексту.

Усний переклад (interpretation) – «це різновид перекладу, за яким оригінал та його переклад виступають у процесі перекладу у нефіксованій формі, що визначає однократність сприйняття перекладачем відрізків тексту оригіналу та неможливість наступного зіставлення або корегування перекладу після його виконання» [14, 43]. Усний переклад може відбуватися або паралельно сприйняттю оригіналу (синхронний) або відразу після завершення сприйняття оригіналу (послідовний).

Синхронний переклад (simultaneous interpreting) – «це спосіб усного перекладу, за якого перекладач, слухаючи мовлення оратора, практично одночасно (з невеличким відставанням у 2-3 секунди) промовляє текст» [14, 44]. Синхронний переклад здійснюється із застосуванням технічних засобів у спеціально відведеній кабіні (booth), текст оригіналу подається перекладачу через навушники, сам же перекладач говорить у мікрофон. В одній кабінці можуть працювати декілька перекладачів одночасно. Тривалість синхронного перекладу, який виконує один перекладач, не повинна перевищувати 30 хвилин. Окрім власне синхронного перекладу виділяють синхронний переклад з аркушу, перекладач задалегідь отримує письмовий текст промови та має можливість ознайомитися з ним наперед та внести певні корективи.

Різновидом синхронного перекладу також є **нашіптування (whispered interpreting)**, який виконується одночасно з оригіналом, проте не потребує

спеціальних інструментів, оскільки нашіптування здійснюється для одного або декількох осіб.

Послідовний переклад (consecutive interpreting) – «це спосіб усного перекладу, за якого перекладач починає перекладати після того, як оратор закінчив говорити (після закінчення усього виступу або ж якоїсь його частини)» [14, 44]. Розмір тексту для перекладу може різнитися від декількох речень до 20-30 хвилин. У такому випадку перекладач повинен застосувати перекладацький скоропис, який дає змогу перекладачу занотувати найважливіші моменти виступу мовця за допомогою спеціальних знаків, а потім відтворити зміст у перекладі.

У навчанні усному перекладу часто застосовується ще один його різновид – **переклад з аркушу (sight translation)**, під час якого студент сприймає текст візуально та відтворює його переклад усно.

2. З історії українського перекладу XX-XXI століття

Власне український переклад має довгу і цікаву історію та свої традиції становлення. Зупинимося на основних моментах розвитку українського перекладу у наш час.

Перш за все, хотілося б зупинитися на роботі сучасних видавництв, які працюють у царині українського перекладу. На даний час провідними українськими видавництвами є «Абабагаламага» та «Видавництво Старого Лева».

Видавництво «Абабагаламага» було засновано у 1992 році Іваном Малковичем, який і зараз продовжує очолювати видавництво. Популярність видавництву принесло видання книги «Українська абетка», згодом видавництво почало друкувати зарубіжну літературу в українському перекладі. Серед найвідоміших перекладів українською мовою, здійснених видавництвом «Абабагаламага», є «Снігова королева» Ганса Крістіана Андерсена, «Аліса» Льюїса Керролла, «Казки туманного Альбіону»,

«Мандри Гуллівера» Джонатана Свіфта, «Чарлі і шоколадна фабрика» Роальда Дала. Проте найбільшої популярності серед читачів видавництво досягло після публікації перекладу всієї серії книг Джоан Роулінг про Гаррі Поттера. Переклад всієї серії книг був виконаний Віктором Морозовим.

«Видавництво Старого Лева» було засновано у 2001 році Мар'яною Савкою та Юрієм Чопиком у м. Львів, проте на даний момент видавництво представлено у всіх провідних містах України. Перша книга, видана видавництвом, була «Малятам і батькам», і видавництво починало свою роботу з видання перш за все літератури для дітей. Зараз видавництво працює з перекладною літературою також та співпрацює із 142 перекладачами. Видавництво видає українські переклади як сучасних письменників, так і класиків світової літератури. Найвідомішими перекладами видавництва є твори Ернеста Гемінгвея, Террі Пратчетта, Казуо Ішігуро, Елізабет Гілберт, Гелен Філдінг, Меган Макдоналд, Джеремі Стронга, Туве Янссон, Бодо Шефера, Жоеля Дікера та багатьох інших.

У ХХ столітті провідним видавництвом, яке працювало з перекладною літературою в Україні, було видавництво «Дніпро». Воно було засновано у 1919 році та припинило свою роботу у 1991 році. За часів роботи видавництва українською мовою виходили такі серії, як «Вершини світового письменства», «Перлини світової лірики», «Зарубіжна новела», «Зарубіжна сатира і гумор». З 1971 року видавництво почало друкувати твори української літератури іноземними мовами. З 1972 року видавництво присуджувало премію імені Максима Рильського за кращий переклад. Завдяки роботі перекладачів і редакторів були видані в українському перекладі твори Генріха Гейне у чотирьох томах, Гі де Мопассана у восьми томах, Анатолія Франса у п'яти томах, Ернеста Гемінгвея у чотирьох томах, Вільяма Шекспіра у шести томах та багато інших.

Слід також згадати журнал іноземної літератури «Всесвіт», який багато зробив і продовжує робити для українського перекладу. Журнал «Всесвіт»

був заснований у 1925 році Василем Елланом-Блакитним. Журнал не видавався з 1934 по 1958 роки, проте згодом продовжив свою роботу і до сьогодення. Головними редакторами журналу та членами редколегії працювали відомі українські письменники і перекладачі. Журнал «Всесвіт» протягом ХХ століття першим опублікував саме український переклад творів «Хрещений батько» та «Останній дон» Маріо П'юзо, «Сто років самотності» Габріеля Гарсія Маркеса, «Історія кохання» Еріка Сігала, «Бунт розуму» Ірвінга Стоуна, «Звіроферма» Джорджа Орвела та багато інших. З 1989 року журнал «Всесвіт» присуджує премію за кращий переклад «Мистецтво перекладу» імені Миколи Лукаша.

Зацікавлення українською літературою за кордоном підтримується ще одним періодичним виданням 'Ukrainian Literature in English: a Journal of Translators'. Журнал був заснований у 2004 році, головними редакторами журналу є Максим і Марта Тарнавські. Журнал спеціалізується на виданні в англійському перекладі творів як сучасних українських письменників, так і творів класиків. Так, завдяки плідній роботі цілої низки перекладачів англійською мовою був здійснений переклад творів Сергія Жадана ('Voroshilovgrad'), Оксани Забужко ('Museum of Abandoned Secrets'), Юрія Андруховича ('Perversion'), Валер'яна Підмогильного ('The City'), Миколи Хвильового ('Mother'), Олександра Довженка ('The Enchanted Desna'), Михайла Коцюбинського ('Shadows of Forgotten Ancestors'), Лесі Українки ('The Forest Song') та багатьох інших.

Ви можете ознайомитися з роботами українських та зарубіжних видавництв і журналів на відповідних сайтах, покликання на які представлені у бібліографії [44-47].

Український переклад у ХХ столітті тісно пов'язаний з іменами Максима Рильського, Миколи Лукаша, Григорія Кочура, Василя Мисика, Бориса Тена, Миколи Бажана та інших.

Так, наприклад, Максим Рильський перекладав з французької, польської, англійської, німецької, російської. Його перу належать переклади творів Віктора Гюго, Вольтера, лірики Поля Верлена, поезії Адама Міцкевича та Юліана Тувіма, «Король Лір», «12 ніч» Вільяма Шекспіра, поезії Йоганн Гете та Генріха Гейне. Максим Рильський працював над оперними лібрето, зокрема, «Мазепа», «Травіата», «Севільський цирульник». Він започаткував сучасне українське перекладознавство, видавши книгу «Мистецтво перекладу», в якій висвітлив основоположні принципи перекладацької діяльності.

Друга половина ХХ та початок ХХІ століття представлена роботами таких талановитих перекладачів, як Анатоль Перепадя, Віктор Морозов, Юрій Покальчук, Віктор Шовкун, Володимир Митрофанов, Віра Річ, Марія Габлевич, Максим Стріха, Наталія Іваничук та багато інших.

Так, наприклад, Віктор Шовкун перекладав з англійської, французької, іспанської, італійської, португальської українською мовою. Його перу належать переклади оповідань Агати Крісті та Едгара По, «Код да Вінчі» Дена Брауна, «1984» Джорджа Орвела, «Історія Лізі» Стівена Кінга, «Створення світу» Гор Відала, «Знедолені» Віктора Гюго, романи й повісті Оноре де Бальзака, «Кохання під час холери», «Історія вбивства, про яке всі знали зазделегіть» Габріеля Гарсія Маркеса, «11 хвилин», «Бріда» Пауло Коельйо. Він є лауреатом премій імені Миколи Лукаша, Максима Рильського та Григорія Сковороди за кращий переклад.

Українська ж перекладачка Віра Річі, яка більшість свого життя провела у Великій Британії популяризувала саме українську літературу, перекладаючи її англійською. Зокрема, їй належать переклади творів Івана Франка, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Василя Сттуса, Ліни Костенко, Василя Симоненка та багатьох інших.

Для детальнішого ознайомлення з роботами українських перекладачів рекомендуємо вам звернутися до праць М. Стріхи, Т. Шмигера та І. Корунця [17; 20; 21].

Питання для самоперевірки:

1. Що таке реферативний переклад?
2. Які види усного перекладу ви знаєте?
3. Як здійснюється синхронний переклад?
4. Як здійснюється послідовний переклад?
5. Яка основна особливість роботи журналу «Всесвіт»?

Лекція II. Лексичні питання перекладу.

Переклад власних назв

Розділ лінгвістики, який вивчає власні назви, називається ономастиком. За визначенням О.О. Селіванової, ономастика – це розділ лінгвістики, який вивчає власні імена (*оніми*) у різних аспектах: географічному, лексикографічному, лексикологічному, текстовому, логічному, психологічному, семіотичному, когнітивному, соціологічному [16]. Як стверджує вчена, ономастика має кілька розділів відповідно до класифікації власних імен: топоніміку (вивчає оніми географічних об'єктів), антропоніміку (вивчає власні імена), астроніміку (вивчає оніми небесних тіл), теоніміку (вивчає назви божеств), зооніміку (вивчає назви тварин) тощо.

Власна назва – «слово, словосполучення, речення, яке служить для виділення названого ними об'єкту серед інших об'єктів, його індивідуалізації та ідентифікації» [16, 67].

В українській енциклопедії власні назви розрізняються за денотатом на

- 1) особові імена людей (*антропоніми*);
- 2) назви географічних об'єктів (*топоніми*);
- 3) назви космічних об'єктів (*космоніми*);
- 4) найменування божеств, міфічних істот (*теоніми, міфоніми*);
- 5) клички тварин (*зооніми*);

б) назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань (ця група власних назв позначається терміном *ергонімія* і включає величезну кількість найменувань — від партій, товариств, заводів, вузів до кінотеатрів, кооперативів, магазинів, фірм тощо);

7) назви відрізків часу, подій (це *хрононімія*, напр., *Коліївщина, Друга світова війна*);

8) назви окремих предметів (*хремотонімія*, що включає власні назви матеріальних предметів — кораблів, ураганів, алмазів тощо та витворів

духовної культури — заголовки творів, назви музичних п'єс, творів живопису, кінофільмів тощо) [42].

І.В. Корунець до основних способів передачі власних назв у мові перекладу відносить *транскрипцію, транслітерацію, дослівний переклад та практичну транскрипцію (або транскодування)*, яке поєднує елементи транскрипції та транслітерації [11; 21].

У своїй роботі В.І. Карабан наводить перелік українських приголосних і голосних та їх англійських відповідників (наприклад, *Ж – Zh, X – Kh, Ч – Ch, Ш – Sh, Щ – Shch, Ї – Yi, Ю – Yu, Я – Ya, Є – Ye, У – U*), а також перелік українських буквосполучень та їх англійських відповідників (наприклад, *кс – ks, ія – iya, іа; ій – iy, і; уй – yi, у*). В.І. Карабан зазначає, що у більшості випадків знак м'якшення при перекладі англійською мовою не передається, наприклад, *Ковель – Kovel*, іноді передається за допомогою англійської літери *h*, наприклад, *Волинь – Volynh* [6, 105]. Також він зазначає, що при передачі іноземних власних назв при перекладі з української на англійську їх треба передавати так, як вони звучать у тій мові, з якої вони походять.

Пропонуємо вашій увазі також таблицю співвідношення літер української абетки (та буквосполучень) та їх англійських відповідників, які використовуються у міжнародній практиці для передачі українських власних назв латиницею.

Українська	Міжнародна транскрипція
Аа	Aa
Бб	Bb
Вв	Vv
Гг	Hh
Ґґ	Gg
Дд	Dd

Ее	Ee
Єє	Ye (на початку слова) ie (в інших позиціях)
Жж	Zh zh
Зз	Zz
Ии	Yu
Іі	Ii
Її	Yi (на початку слова) i (в інших позиціях)
Йй	Y (на початку слова) i (в інших позиціях)
Кк	Kk
Лл	Ll
Мм	Mm
Нн	Nn
Оо	Oo
Пп	Pp
Рр	Rr
Сс	Ss
Тт	Tt
Уу	Uu
Фф	Ff
Хх	Kh kh
Цц	Ts ts
Чч	Ch ch
Шш	Sh sh
Щщ	Shch shch

Юю	Yu (на початку слова) iu (в інших позиціях)
Яя	Ya (на початку слова) ia (в інших позиціях)

Отже, переклад власних назв здійснюється за допомогою **транскрипції, транслітерації, практичної транскрипції, традиційного ономастичного відповідника, калькування/ дослівного перекладу, уточнюючого перекладу, описового перекладу, перетворювального перекладу, комбінованого перекладу.**

1. Транскрипція. Транслітерація. Практична транскрипція.

Транскрипція становить собою передачу звучання вихідної власної назви, як правило, транскрипція домінує при перекладі власної назви з української мови англійською.

Галя Клочко – Halia Klochko

Спартак Павлущенко – Spartak Pavlushchenko

Павло Дробаха – Pavlo Drobakha

Штепа – Shtera

Іван Химочка – Ivan Khimochka

Транслітерація становить собою передачу написання вихідної власної назви.

Анна Радо – Anna Rado

Ebrington – Ебрінгтон

Barbara – Барбара

Tristram – Трістрам

Практична транскрипція застосовується переважно при перекладі з англійської мови українською та становить собою поєднання елементів транскрипції зі збереженням елементів транслітерації, таких, наприклад, як подвоєння приголосних, невимовні англійські літери r, g.

Wall Street Journal – Волл Стріт Джорнал;

Dolly – Доллі

Oskar – Оскар

2. Традиційний ономастичний відповідник

Традиційний ономастичний переклад застосовується при передачі загальновідомих географічних назв, які мають давно закріплені у порівнюваних мовах відповідники.

Будапешт – Budapest

Прага – Prague

Нідерланди – the Netherlands

Угорщина – Hungary

the Hague – Гаага

the English Channel – Ла-Манш

3. Калькування/дослівний переклад

вулиця Вільної академії – Free Academy Street

студентський „острів Кохання” – the students’ “Isle of Love”

Південний вокзал – Southern Railroad Station

Книга снів – Book of Dreams

4. Уточнюючий переклад

Уточнюючий переклад, як правило, застосовується при передачі маловідомих географічних назв. Таким чином, у процесі перекладу додається загальна назва, як от street, river, region, lake, market, lane тощо.

Буг – Bug River

Рось – The Ross River

Київщина – Kyiv Region

Сумщина – Sumy Region

Полтавщина – Poltava Region

Басейна – Baseina Street

Ява – Java motorcycle

Бессарабка – Bessarabka city market

5. Описовий переклад

Застосування описового перекладу при передачі власних назв може бути слухним, коли мова йде про передачу власних назв із суфіксами суб'єктивної оцінки.

Богданчику – *my dear Bohdan*

Штепонько – *my little Shtepa*

Як ми знаємо, зменшено-пестливе ім'я може виражати пестливе (любляче) ставлення до суб'єкта чи об'єкта або трохи по-доброму іронічне ставлення, що і демонструють нам вищенаведені приклади. У першому випадку описовий переклад включає ім'я героя, до якого звертаються, та додається присвійний займенник *my* та прикметник *dear*, які вживаються в англійській мові на позначення люблячого, пестливого, іноді навіть інтимного ставлення до людини. У другому прикладі друзі звертаються до однокурсника з трохи іронічним ставленням, тому перекладач досить вдало підбирає при перекладі присвійний займенник *my* та прикметник *little*, які адекватно передають саме таке ставлення. Використання описового перекладу для передачі зменшено-пестливих імен є, на наш погляд, досить слухним і кращим за просте їх транскрибування, оскільки читачу англійського перекладу буде набагато зрозумілішим саме так виражене ставлення до співрозмовника.

6. Перетворювальний переклад

Перетворювальний переклад застосовується при передачі промовистих та значущих власних назв.

Найлюдніше в парку біля пам'ятника **Тарасові** (44).

The biggest crowd was in the park by the monument to **Shevchenko** (49).

Нахмурений бронзовий **Кобзар**... (14).

The frowning **Bard** of bronze... (14) [23; 24].

У пропонованих реченнях ми спостерігаємо цікаві перекладацькі рішення при передачі власного імені відомого українського письменника Тараса Шевченка. Для українського читача є цілком зрозумілим, хто мається на увазі, якщо мова йде про пам'ятник Тарасові. На відміну від українського читача, англійський читач може не зрозуміти, якщо у перекладі залишити просто ім'я Тарас. Тому перекладач цілком слушно заміняє власне ім'я на прізвище письменника – *Shevchenko*, яке відтворює звучання вихідної власної назви. У свідомості будь-якого українця власні назви Тарас Шевченко – Шевченко – Тарас – Кобзар настільки взаємопов'язані, що не можна сказати про читача англійського перекладу. Таким чином, на наш погляд, для передачі власної назви Кобзар перекладач застосовує функціональний аналог *Bard*, щоб дати приблизно зрозуміти читачу перекладу, що мова йде про відомого українського поета Тараса Шевченка. За даними словників, англійський вираз *the Bard of Avon* вживається, коли мова йде про В. Шекспіра. Значимість В. Шекспіра для англійської літератури є вагомою, як і значимість Тараса Шевченка для української літератури.

7. Комбінований переклад

У переважній більшості випадків комбінований переклад власних назв становить собою поєднання транскрипції/транслітерації та перекладацького коментаря при передачі промовистих та значущих власних назв. Також зустрічається поєднання транскрипції/транслітерації та дослівного перекладу, коли передається географічна назва, до складу якої входить як власна, так і загальна назви.

Цаберябий я. Дивне прізвище. Еге ж? Декому таке прізвище здається смішним, а є ж іще смішніші: **Пицимуха, Непийпиво, Обійдихата**. Був ще у нас в полку старшина **Панібудьласка**, тепер уже нема... (105).

My name's **Tsaberiaby**. Odd name, isn't it? To some it might sound funny, but I know some names even funnier than that: **Pishchimukha, Nepiypivo,**

Obiydikhata. We had a sergeant-major **Panibudlaska**, in our regiment (125) [23; 24].

У пропонованому прикладі представлений переклад українських прізвищ, які є значимими, оскільки вони є прізвиськами та позначають певні конотації. Вони позначають певну характеристику людини або її властивості. В англійському перекладі ці прізвища передаються за допомогою транскрипції у самому тексті та доповнюються перекладацьким коментарем, винесеним у примітки. В ньому перекладач пропонує дослівний переклад цих прізвищ – *Giddyupspotty*, *Squeakfly*, *Don'tdrinkbeer*, *Goroundhouse*, *Ladyifyouplease*. Саме такий переклад допомагає читачеві зрозуміти значення та конотації вихідних власних імен.

River Thames – ріка Темза

Hilton Hotel – готель Хілтон

Варшавське повстання – Warsaw uprising

King Charles the Great – король Карл Великий

Комбінація перекладацьких способів при передачі вищенаведених власних назв представляє поєднання калькування з традиційним ономастичним відповідником.

Князь Ярослав Мудрий – Prince Yaroslav the Wise

John Running Deer – Джон Бистроногий Олень

Зустрічаються випадки поєднання калькування та транскрипції.

Слід також зазначити, що при перекладі окремих розрядів власних назв існують відповідні правила їх передачі. Так, наприклад, назви журналів та газет, компаній, організацій, фірм, як правило, транскодуються, за бажанням у дужках може бути наведений їх переклад. Наприклад: Harris Paint Company «Гарріс Пейнт Компані», International affairs «Інтернешнл афферс» (Міжнародні справи).

Питання для самоперевірки:

1. Які розряди власних назв ви знаєте?

2. Що таке практична транскрипція?
3. Що таке традиційний ономастичний відповідник?
4. Коли застосовується описовий переклад при передачі власних назв?
5. Коли застосовується уточнюючий переклад при передачі власних назв?

Лекція III. Лексичні питання перекладу.

Переклад термінів

Українська дослідниця О.О. Селіванова у своїй термінологічній енциклопедії визначає поняття «термін» наступним чином: «термін (від лат. *terminus* – межа, *Terminus* у давніх римлян був богом межі і межового каменя, який охороняв недоторканність земельної ділянки, установлював межу), – слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [16, 617]. Вважається, що слово «термін» уперше з'явилося у 1876 році у Німеччині. Термін є складником системи мовних знаків, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом. Головними вимогами до термінів, на думку О.О. Селіванової, є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність; залучення до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність [16, 618].

При ознайомленні з теоретичним матеріалом щодо перекладу термінологічних одиниць радимо опрацювати монографію Ф.А. Циткіної «Термінологія і переклад». Для правильної передачі термінів у мові перекладу радимо користуватися такими словниками: Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу за редакцією В. Єрмоленко [36], Англо-український дипломатичний словник за редакцією І.С. Бика [37], англо-український юридичний словник за редакцією В.І. Карабана [40], Англо-український словник кольорів та кольорознавства.

Ф.А. Циткіна виділяє різні способи перекладу термінів в залежності від їх структури та граматичного вираження. Дослідниця зазначає, що у багатьох випадках відповідний термін має *еквівалент* у мові перекладу. Якщо ж такий еквівалент відсутній, то може застосовуватися *транслітерація* або *транскрипція* вихідної термінологічної одиниці. Причому використання транскрипції чи транслітерації при перекладі термінів може бути повним або частковим [18, 69]. У першому випадку звучання або написання вихідного терміна передається повністю. У другому випадку може передаватися, наприклад, коренева морфема, а закінчення термін вже набуває такого, яке притаманне мові перекладу. Ведучи мову про термінологічні словосполучення, Ф.А. Циткіна зазначає, що їх переклад здійснюється досить часто за допомогою *дослівного перекладу*, який може супроводжуватися або збільшенням кількості компонентів термінологічного словосполучення, тобто *розширенням*, або *перестановкою* компонентів термінологічного словосполучення у мові перекладу, або їх зменшенням, тобто *компресією*. У випадках розширення і компресії термінологічних словосполучень «спостерігаються процеси додавання або опущення семантичних компонентів, які втілюються у розгортанні або редукції термінованих словосполучень [18, 87].

Отже, Ф.А. Циткіна виділяє наступні способи перекладу термінів [18, 71-73]:

1. Еквівалент

2. Транслітерація і транскрипція – вони зобов'язані своєю появою відсутності в українській мові підходящого слова-еквівалента і труднощам у створенні нових термінів зі збереженням норми системності.

На думку Ф.А. Циткіної, при передачі написання або звучання вихідної термінологічної одиниці у мові перекладу може відбуватися процес адаптації терміна до граматичних (морфологічних) особливостей мови перекладу.

3. Калькування / дослівний переклад – зустрічаються повні семантичні кальки (тобто кальки, де всі терміноелементи вихідної мови послівно або поморфемно передані українськими елементами) і неповні семантичні кальки (де частина терміноелементів перекладена не українським елементом, а способом транслітерації).

4. Розширення значення – переклад зі збільшенням кількості елементів термінологічного сполучення і додавання семантичних компонентів у мові перекладу.

5. Компресія – зменшення кількості елементів і опущення семантичних компонентів у мові перекладу.

Отже, переклад термінів може здійснюватися за допомогою **еквіваленту, транслітерації або транскрипції** (з можливою адаптацією терміна до мови перекладу), **калькування/дослівного перекладу та описового перекладу**. Дані способи передачі вихідних термінів властиві простим та складним термінам. Якщо ж вести мову про термінологічні словосполучення, то до вищенаведених способів перекладу можуть додатися **розширення та звуження терміна**. У довідкових виданнях частотним також буде використання **комбінованого перекладу**.

1. Еквівалентний переклад передбачає існування у мові перекладу відповідного еквівалента, який постійно використовується для позначення відповідного вихідного терміна.

Colon – двокрапка

Copula – зв'язка

Adverb – прислівник

Aspiration – придихання

Utterance – вислів, висловлення

Vendee – покупець

Vendor - продавець

Attestor – свідок

Averment – доказ

Share – акція, пай

Assets – активи

Shareholder – акціонер, пайовик [39].

2. Транслітерація становить собою передачу написання вихідного терміна, а транскрипція – передача вимови вихідного терміна. Завдяки цим способам у мові перекладу з’являються нові термінологічні одиниці, які згодом стають сталими термінологічними відповідниками вихідних термінів.

Ablaut – аблаут

Vulgarism – вульгаризм

Dividend – дивіденд

Audit – аудит

Barter – бартер [39].

При чому досить часто транслітерація чи транскрипція супроводжуються адаптацією терміна до граматичних особливостей мови перекладу (у нашому випадку з’являється закінчення -ія, властиве іменникам української мови).

Agglutination – аглютинація

Alliteration – алітерація

Elision – елізія

Inflation – інфляція [39].

3. Калькування чи дослівний переклад застосовується переважно при передачі термінологічним сполучень та сприяє появі нових термінів у мові перекладу.

Valency link – валентний зв’язок

Cognitive map – когнітивна карта

Cognitive grammar – когнітивна граматики

General semantics – загальна семантика

Civil case – цивільна справа

Merchant law – торгове право

Filling station – бензозаправний пункт

Spark gap – іскровий проміжок

Driving-wheel – ведуче колесо

Driving-belt – привідний ремінь [39].

4. Описовий переклад терміна становить собою стисле позначення його значення.

Anticlimax – спад напруження

Glide – проміжний звук

Asyndeton – пропуск сполучників як риторична фігура

Borough-English – перехід нерухомості до молодшого, а не до старшого сина

Venue - судовий округ, у якому повинна слухатися справа

Mortmain – володіння юридичною особою нерухомістю без права передачі

Upgrade – продавати продукти нижчих сортів за ціною вищих

Price-ring – монополістичне об'єднання промисловців з метою підвищення цін або утримання їх на певному рівні [39].

5. Розширення терміна при перекладі передбачає збільшення кількості компонентів термінологічного сполучення у мові перекладу.

Common banking market спільний ринок банківських послуг

Cultural expression вираження засобами культури

Cultural programme програма сприяння культурі

Employment Committee Комітет з питань зайнятості

Environment policy політика щодо довкілля; екологічна політика

Securities markets ринки цінних паперів [36].

У всіх вищенаведених термінологічних сполученнях кількість компонентів збільшилася при перекладі.

6. Звуження терміна при перекладі передбачає зменшення кількості компонентів термінологічного сполучення у мові перекладу.

Homicide by misadventure – ненавмисне вбивство (кількість компонентів терміна зменшилася до двох)

Vindictive damage – штраф (вихідне термінологічне сполучення стало простим терміном у перекладі)

Balance sheet – баланс (вихідне термінологічне сполучення стало простим терміном у перекладі)

Net cost – собівартість (вихідне термінологічне сполучення стало простим терміном у перекладі)

Letter of credit – акредитив (вихідне термінологічне сполучення стало простим терміном у перекладі) [39].

7. Комбінований переклад, який становить собою поєднання різних способів передачі вихідного терміна, застосовується виключно у довідкових виданнях.

Adjunct – ад'юнкт; обставинне слово

У даному прикладі в англо-українському словнику спостерігається комбінований переклад, який поєднує передачу вихідного терміна за допомогою транслітерації та описового перекладу.

Syntactics – синтактика; теорія, що вивчає формальні відношення між знаками у відриві від їх значення

Комбінований переклад становить використання транслітерації (з адаптацією терміна до граматичних особливостей мови перекладу, з'являється закінчення іменників -а) та описового перекладу.

Co-respondent – співдоповідач (в шлюбборозлучному процесі)

Continuance – відстрочка (в розборі судової справи)

Cognate – родич (по материнській лінії)

Citation – виклик (в суд)

Exchange – обмін; розплата за допомогою векселів; біржа

Loan – позика; що-небудь, дане для тимчасового користування

Merger – поглинання, злиття (торгове або промислове) [39].

Вищенаведені приклади демонструють використання еквівалентного перекладу та описового при передачі вихідних термінів.

Питання для самоперевірки:

1. Які способи передачі термінів мовою перекладу ви знаєте?
2. Що таке адаптація терміна у процесі перекладу?
3. Що таке розширення терміна?
4. Що таке звуження терміна?
5. Де застосовується комбінований переклад терміна?

Лекція IV. Лексичні питання перекладу

Переклад безеквівалентної лексики (реалії)

О.О. Селіванова у виданні «Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія» дає таке визначення безеквівалентній лексиці: «сукупність лексем певної мови, що не мають однослівних відповідників в іншій мові при перекладі і здебільшого позначають специфічні для певного етносу явища матеріальної та духовної культури, суспільного життя, науки, техніки і т.і.» [16, 50]. Авторка також вважає, що відсутність точного відповідника не є свідченням неможливості передати зміст слова при перекладі описовим зворотом або того, що відповідник не з'явиться у мові в майбутньому. О.О. Селіванова вважає, що переклад безеквівалентної лексики може ґрунтуватися на коментарях, примітках, застосовувати прийом прямого запозичення шляхом транскрипції або транслітерації (повної чи часткової), передавати слово його гіперонімом у мові перекладу або приблизним відповідником (сполученням).

З визначенням поняття «безеквівалентна лексика» немає значних розбіжностей у дослідників перекладу. Всі вони розуміють під цим лексичні одиниці, що не мають сталих еквівалентів у мові перекладу. Також всі дослідники погоджуються з тим фактом, що поняття «безеквівалентна лексика» є ширшим за поняття реалія, оскільки остання входить у нього разом з іншими лексичними категоріями, наприклад, такими як тимчасово безеквівалентні терміни, звертання, вигуки, власні назви тощо.

Р.П. Зорівчак [3] стверджує, що поняття «безеквівалентна лексика» значно ширше, ніж поняття «реалія». Очевидно, що всі реалії входять в обсяг безеквівалентної лексики.

Слід зазначити, що на початку досліджень про реалію, вона ототожнювалася з матеріальними об'єктами, притаманними культурі одного етносу і чужими іншому народу. Пізніші ж визначення поняття «реалії» базуються на визначенні її як лексичної одиниці.

В українському перекладознавстві термін «реалія» вперше вжив О. Кундзіч у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел».

Відоме визначення поняття «реалія» українського вченого-перекладознавця В. Коптілова, який розуміє під реаліями слова, що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу [10, 51].

Р.П. Зорівчак вважає доречним вживати лексему «реалія» у сфері мовної номінації. Адже знання фіксуються у поняттях, а у них лише одна форма існування – вербальна.

Дослідниця визначає реалії «як моно- і полілексемні одиниці, основне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [3, 58]. Згідно з поглядами Р.П. Зорівчак, перекладознавчим терміном реалії слід позначати не лише слова і словосполучення, а також фразеологічні одиниці, до складу яких входять реалії. Реалії відображають життєву конкретику, історію, побут, культуру, цивілізацію, літературу, навіть ландшафт, клімат і спосіб харчування. Вони належать до етнологіки – найбільш національно маркованих шарів словникового складу. У художньому мовленні вони тісно асоціюються із ситуативним контекстом. Традиційним є також тематичний розподіл реалій на побутові, реалії світу природи, реалії адміністративного устрою та суспільного життя, ономастичні реалії тощо.

Р.П. Зорівчак [3] класифікує реалії у історико-семантичному і структурному планах.

В історико-семантичному плані дослідниця виділяє:

1. власне реалії, які позначають існуючі поняття (коломийка, коливо);
2. історичні реалії, які внаслідок зникнення понять входять до історично дистантної лексики, втративши життєздатність (брехач – сват на весіллі; медведиця – група жінок, що переодягнувшись ходила по селі під час косовиці).

Українська дослідниця Р.П. Зорівчак [3] пропонує цікаву класифікацію способів перекладу реалій. Спираючись на англійські переклади української художньої прози, вона виділяє наступні можливі способи передачі слів-реалій:

1. транскрипція (транслітерація)
2. гіперонімічне перейменування
3. дескриптивна перифраза
4. калькування
5. міжмовна транспозиція
6. метод уподібнення
7. контекстуальний переклад (віднайдення ситуативного відповідника)
8. розтлумачення реалії.

Слід зазначити, що дана класифікація має багато спільного з класифікаціями інших дослідників, зокрема у виділенні таких способів передачі як транскрипція (транслітерація), гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза (у інших дослідників має назву описового перекладу), метод уподібнення (у інших дослідників зустрічаємо наближений переклад, функціональний аналог), калькування та контекстуальне розтлумачення реалії (у інших дослідників роз'яснювальний переклад). Особливістю класифікації Р.П. Зорівчак є те, що вона розмежовує описовий і роз'яснювальний переклади, в той час, як в інших теоретичних джерелах вчені користуються або терміном описовий переклад, або терміном роз'яснювальний переклад. Найбільший інтерес у класифікації Р.П. Зорівчак становлять такі способи як: міжмовна транспозиція та віднайдення ситуативного відповідника.

1. Терміном транскрипція Р.П. Зорівчак позначає віднайдення якомога точнішого відповідника через запис звучання слів вихідної мови графемами мови-перекладу. Можлива і передача графічного написання слова вихідної мови, тоді ми маємо справу із транслітерацією. Транскрипція і

транслітерація є найлаконічнішими способами. «Завдяки ним створюється певний експресивний потенціал: у контексті слів рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, надає предмету, який воно позначає, конотацій не буденності, оригінальності» [3, 93]. Ці два способи сприяють перенесенню читача в атмосферу чужої мови, а не перекладові з однієї мови на іншу.

2. Гіперонімічне перейменування, за визначенням Р.П. Зорівчак, досить поширений вид перекладу реалій, пов'язаний із поняттями лексичних трансформацій, зокрема із генералізацією. При передачі реалії способом гіперонімічного перейменування відбувається вилучення певної інформації, втрачається культурологічна і лінгвокраїнознавча атрибуція реалії – це, по суті, «дереалізація реалій, бо часто конкретне поняття передається лексемою надзвичайно широкої, розпливчатої референції» [3, 106]. Наприклад:

Щоб з тебе шкуру знять та зробить з тієї шкури і собі і бабі **кожух**.

Because I mean to skin you and make **coats** for myself and my old woman [3, 107].

3. Дескриптивна перифраза застосовується, на думку Р.П. Зорівчак, коли потрібен високий ступінь експліцитності, вона досягається за рахунок вживання у тексті слів, зворотів, словосполучень, які описово передають значення вихідної одиниці. В україно-англійській перекладацькій практиці стали сталими такі описові переклади українських реалій:

Полонина – a mountain meadow

Староста – the country chief

Опришок – a peasant rebel

Коровай – a wedding bread.

4. Калькування – це такий спосіб перекладу, коли реалія вихідної мови відтворюється поелементно засобами мови перекладу. Точна калька повністю збігається в лексичному і семантичному відношеннях з відповідником у мові перекладу. При частковому калькуванні вислови

частково перекладаються, а частково будують з іншомовного матеріалу чи за іншомовним зразком.

5. Застосування міжмовної транспозиції спостерігається тоді, коли відбувається заміна української реалії реалією англomовного світу чи просто англійською лексемою з місткою конотативною інформацією. У приклад дослідниця наводить українську реалію «*калина*», яка в денотативному плані позначає поширену в Україні рослину; в конотативному плані – це символ дівочої невинності, цнотливості, а іноді в більш широкому значенні навіть символ України. Тому переклад з використанням відповідників в англійській мові – *a guilden-rose, a snowball tree* – нічого не буде позначати для англomовного читача за винятком позначення різновиду куща. Нічого не скаже англomовному читачеві і транскрипція цієї лексеми. Найкращим буде використання міжмовної транспозиції, тобто заміни реалії реалією, а саме варіант – *cranberry*. Уже з дев'ятнадцятого століття ця лексема вживалася в англійській літературі з конотативною семантикою дівочої цнотливості й червоного кольору.

6. Суть методу уподібнення полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії вихідної мови іншомовним аналогом – реалією мови перекладу. Цей спосіб можна ще назвати субституцією, підстановкою, його можливо застосувати, «коли концентрація спільного досить сильна» [3, 135].

7. Суть контекстуального розтлумачення реалії полягає у роз'ясненні суті реалії у контексті. Наприклад:

На **копу** скликають, на раду громадську.

They are calling the people to the **kopa, the community council** [3, 137].

8. Іноді специфіку реалії можна відтворити на рівні мовлення за допомогою ситуативного відповідника, який поза контекстом немає нічого спільного з відповідною реалією. Тобто іншими словами мова йде про контекстуальний переклад. Віднайдення ситуативних відповідників –

творчий процес, у якому головним орієнтиром виступає контекст. Завдяки ситуативним відповідникам перекладач має змогу не тільки вибрати оптимальний варіант, а й внести різноманітність у переклад однієї і тієї ж реалії оригіналу, щоб всебічно охарактеризувати її. Наприклад, при відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії «пан», внаслідок дуже великого інформативного обсягу лексеми, застосовують різні ситуативні відповідники – залежно від контексту: *the owner, the gentry, the noble, the lord, the landowner, the master, the gentleman*.

У своєму підручнику «Теорія та практика перекладу» І.В.Корунець [21; 30] виділяє шість основних способів перекладу реалій.

1. Транскрипція або транслітерація.

І.В. Корунець зазначає, що за допомогою цього способу в основному перекладаються реалії, які відносяться до соціально-політичної сфери діяльності, а також інтернаціоналізми. Наприклад: *lord, lady, mister, shilling, kozak, hryvnia* і т.д.

2. Транскрипція / транслітерація у поєднанні з описовим перекладом.

Описовий переклад з'являється тоді, коли лексичне значення слова не вдається передати за допомогою лише транскрипції або транслітерації. Це відбувається тоді, коли реалія вводиться у мову перекладу вперше або вона не відома широкому колу читачів. І.В. Корунець зазначає, що пояснення реалії може бути наведено або у тому ж реченні, або у примітках. Хоча перекладачеві не слід зловживати розгорнутими примітками, оскільки це відволікає увагу читача. Наведемо приклад:

As the dawn was just breaking he found himself close to **Covent Garden**.

Щойно стало розвиднятися, а він уже був неподалік від **ринку Конвент-Гарден** [21, 159].

3. Описовий переклад.

Існує велика кількість слів-реалій, які можуть бути перекладені лише за допомогою описового перекладу, який, хоча і є досить розгорнутим, але все ж таки відтворює в повному обсязі значення реалії.

I've got some **shepherd's pie** for lunch – that you used to like so much.

Але ж я приготувала **картопляну запіканку з м'ясом і цибулею**, яку ти колись так любив [21, 161].

4. Переклад складових частин реалії у поєднанні з описом.

Цей спосіб включає два одночасних процеси: перший, це переклад основних складових частин реалії; другий – пояснення сутності значення слова-реалії. Наприклад:

Bull's eye – бичаче око (круглий великий різнокольоровий м'ятний льодяник)

Ginger ale – імбирний ель (безалкогольний газований напій) [21, 163].

5. Дослівний переклад/ калькування.

Коли складові частини реалії передають її лексичне значення, то тоді стає можливим процес дослівного перекладу або калькування. Наприклад: first reading – перше читання, the Order of the Garter – орден Підв'язки. Як зазначає І.В. Корунець, “A considerable number of specific units of the national lexicon, both in English and in Ukrainian, consist of the component parts with seemingly transparent meaning. But when conveyed verbally or word-for-word, however, they may lose their nationally specific nature. That happens, because the real connotative meaning inherent in the seems, bearing the national peculiarity can not be achieved via these methods of translation” [21, 165].

6. Переклад за аналогією.

Незважаючи на різні економічні, соціально-політичні, культурні умови, в яких живуть носії вихідної мови та мови перекладу, деякі особливості їхнього життя можуть бути ідентичними. Поява аналогії може бути викликана певними збігами в тій чи іншій сфері життя носіїв різних мов, також їхніми взаємодіями, або прямими чи непрямыми

запозиченнями. Зрозуміло, що аналогії повністю збігаються у своєму денотативному значенні у вихідній мові та мові перекладу, але можуть не збігатися конотативні значення цих слів. Наприклад: gingerbread – імбирний пряник, коврижка; stewed fruit – узвар, компот.

Отже, переклад безеквівалентних лексичних одиниць, зокрема реалій, може бути здійснений за допомогою **транскрипції чи транслітерації, функціонального аналогу, гіпо-гіперонімічного (видо-родового) перекладу, калькування/дослівного перекладу, описового перекладу та комбінованого перекладу.**

1. Транскрипція чи транслітерація, тобто передача звучання чи написання вихідної лексеми у мові перекладу.

Борщ – borshch

Пампушка – rampushka

Верста – verst

Куліш - kulish

2. Функціональний аналог, тобто передача вихідної лексеми за допомогою лексеми з подібним, проте не тотожним значенням.

Пан – land owner

Вареники – dumplings

Печеня – roast

Українське «печеня» має значення гарячого блюда, що складається із запеченої картоплі та м'яса, англійське ж *roast* передбачає приготування лише м'яса (*a piece of meat that has been roasted*).

Піч – stove

Для зручності порівняйте: *stove – a type of heater, a closed metal box in which you burn wood, coal*; українське ж «піч» позначає предмет, вироблений з каменя, який використовується не лише для нагрівання, а й для приготування їжі та на якому можна навіть спати.

Хутір – farmstead

Також не тотожними є поняття „хутір” та англійське *farmstead*, яке вживається в англійській мові на позначення ферми з господарством та садибою. Українські ж хутори становили собою у той час невеличкі села, які знаходилися далеко від районних центрів, де жили та господарювали люди, які могли займатися певним сільським господарством.

Самогон – moonshine

Англійське *moonshine* вживається в американській англійській з поміткою розмовне на позначення контрабандного спирту.

Комора – storehouse

Англійське *storehouse* позначає великий амбар, сарай для зберігання товарів. Українська комора – це невеличка кімната у будинку, переважно ззаду будинку, де господарі зберігають продукти, їжу тощо.

Світлиця – chamber

Українське „світлиця” позначає жилу кімнату у будинку, англійське *chamber* вживається на позначення просторої кімнати у будинку, кімнати для офіційних зустрічей та проведення офіційних церемоній.

3. Гіпо-гіперонімічний переклад, тобто передача вихідної лексеми за допомогою лексеми, що має узагальнене значення.

Приймак – match

Українська реалія «приймак» позначає особу чоловічої статі, яка при одруженні йде жити до батьків дружини. Англійське ж *match* позначає людину, що є підходящою парою для іншої людини.

Свита (різновид верхнього одягу) – coat

Кожух – coat

Хата – house

Світлиця – room

4. Калькування/дослівний переклад

Палац одружень – Wedding Palace

Дошка Пошани – Board of Honour

Проектний інститут атомної енергетики – Designing Institute of Atomic Energy

5. Описовий переклад, тобто роз'яснення значення вихідної лексеми.

На виданні – of a marriageable age

Жнива – harvest season

Сіни – entrance hall

Куліш – corn flour gruel

Метрика – birth certificate

6. Комбінований переклад

Куркулі – kurkuls (Ukrainian equivalent of kulak)

Рушник – rushnik

Rushnik – embroidered towel used particularly in every folk rite in Ukraine

Трембіта – trembita

Trembita – mountain horn – a folk wind instrument of Ukrainian mountaineers in the form of long wooden horn two or three metres long.

В даному випадку комбінований переклад становить собою поєднання транскрипції та описового перекладу.

Питання для самоперевірки:

1. Як ви визначаєте безеквівалентну лексику?

2. Як ви визначаєте реалії?

3. Які є семантичні групи реалій?

4. Як в розумієте термін «гіпо-гіперонімічний переклад»?

5. Що означає міжмовна транспозиція при перекладі реалії (за Зорівчак Р.П.)?

Лекція V. Лексичні питання перекладу

Переклад фразеологізмів

Фразеологізми, за визначенням О.О. Селіванової, - «стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні сполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах свідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [16, 641]. Тобто до основних характеристик фразеологізмів ми можемо віднести їх стійкість та єдність змісту, представлення культури певного народу, образність та експресивність.

Для ознайомлення з теоретичними засадами перекладу фразеологізмів радимо ознайомитися з відповідними розділами у таких підручниках, як І.В.Корунець «Теорія та практика перекладу» [21], В.І. Карабан «Теорія і практика перекладу з української мови на англійську» [6]. У процесі здійснення перекладу вам у нагоді стане Англо-український фразеологічний словник за редакцією К.Т. Баранцева [38].

І.В. Корунець [12; 21] розглядає особливості передачі фразеологізмів з англійської мови на українську і виділяє наступні способи:

1. За допомогою абсолютного еквіваленту: a lost sheep – заблудла вівця, Augean stables – авгієві стайні.

2. За допомогою відносного еквіваленту: a lot of water had run under the bridge since then – багато води сплигло відтоді, to make a long story short – сказати коротко.

3. За допомогою аналогового перекладу: like mistress, like maid – яблуко від яблуні недалеко падає, beat a dead horse – товкти воду в ступі.

4. За допомогою описового перекладу, який може складатися з одного слова, словосполучення чи розгорнутого речення. Наприклад: to pall and peel – грабувати, white elephant – подарунок, якого важко позбутися.

Подібною до класифікації І.В. Корунця є класифікація способів перекладу українських фразеологізмів англійською мовою В.І. Карабана [6]. Розглянемо її також. Вчений виділяє такі способи:

1. *Моноеквівалентний* переклад, коли українському фразеологізму безпосередньо відповідає лише один англійський фразеологізм (з можливими лексичними або граматичними варіаціями), звідси – цей спосіб передачі фразеологізмів має два різновиди, а саме абсолютний фразеологічний еквівалент та відносний фразеологічний еквівалент. Моноеквівалентний переклад спостерігається при передачі інтернаціональних фразеологізмів, запозичених з Біблії, давньогрецької та давньоримської міфології. Наприклад: розрубати гордіїв вузол – to cut the Gordian knot. *Абсолютний фразеологічний еквівалент* – «це такий фразеологізм у мові перекладу, що повністю або майже повністю (з урахуванням певної варіативності у граматичних та лексичних характеристиках) співпадає з відповідним фразеологізмом у мові перекладу у всіх відношеннях – за значенням, образністю та стилістичним забарвленням, і за граматичною структурою і лексичним вираженням» [6, 356]. Наприклад: грати з вогнем – to play with fire, читати поміж рядків – to read between the lines. *Відносні моноеквіваленти* – «це такі фразеологізми у мові перекладу, що збігаються з відповідними українськими фразеологізмами за своїм значенням та стилістичним забарвленням, але відмінні від останніх своїми певними граматичними характеристиками або лексичним складом» [6, 357]. Наприклад: корінь зла – the root of the trouble, ложка дьогтю у бочці меду – a fly in the ointment.

2. Наступний спосіб передачі фразеологічних одиниць, за В.І. Карабаном, - це *вибірковий переклад*, «коли з кількох фразеологізмів-синонімів вибирається найбільш адекватний варіантний відповідник» [6, 358]. Вибір потрібного варіанту залежить від контексту та стилістичних характеристик. Наприклад, фразеологізм розв'язати собі руки має два

відповідники в англійській мові – to be a free agent – з позитивною конотацією, to have a free hand з негативною конотацією.

3. У тих випадках, коли в англійській мові відсутній відповідник українського фразеологізму, застосовують прийом *вільного перекладу*, суть якого полягає в тому, що перекладач сам створює адекватний відповідник. Існує два основних способи вільного перекладу фразеологізмів: *калькування і описовий переклад*. *Калькування* – «це дослівний переклад фразеологізму із дотриманням усіх норм мови перекладу» [6, 358]. Порушення норм при перекладі призводить до буквалізму (дослівному перекладу без врахування норм мови перекладу), який вважається значною перекладацькою помилкою. Цей прийом перекладу фразеологізмів застосовується тоді, коли перекладений таким чином фразеологізм цілком зрозумілий носіям мови перекладу. Наприклад: сидіти, склавши руки – to sit with one's arms folded. *Описовий переклад* – «це розкриття змісту фразеологізму без збереження його образності» [6, 359]. Наприклад: легкий на ноги – such as can walk quickly and without fatigue.

Отже, у перекладознавстві ведуть мову про застосування таких способів передачі фразеологізмів у мові перекладу: **еквівалентний переклад, переклад за допомогою аналогу** (ці два способи є фразеологічними), **описовий переклад, лексичний переклад, калькування/дослівний переклад** (це нефразеологічні способи) та **комбінований переклад** (який використовується у довідкових виданнях).

1. Еквівалентний переклад уможливорює передачу сталості, образності та значення вихідного фразеологізму, використовуючи спільну лексико-граматичну основу образності.

Black as a crow (crow's wing) – чорний як воронове крило

Black conscience – нечиста (чорна) совість

Black day – чорний день

Black gold – чорне золото

Black ingratitude – чорна невдячність

Black market – чорний ринок [38].

...вона таки **втрачала владу над собою** (67).

... she gradually **lost control over herself** (73) [27; 28].

2. Переклад за допомогою аналогу уможливорює передачу сталості, образності та значення вихідного фразеологізму, відмінним є лише лексико-граматичне вираження образності.

White as a ghost/ ashes/ death/ marble – блідий, як полотно

White as a lily/ chalk/ ivory/ milk – білий, як сніг

Black as hell /night/ midnight – хоч в око стрель, хоч око виколи

Black as a thunder / sin – темний, як хмара; хмара – хмарою [38].

Сівба **на носі**, а я день, вважай, згаяв (38).

The sowing campaign **is round the corner**, and here I am, wasting all day (45) [27; 28].

3. Описовий переклад дає змогу передати лише значення вихідного фразеологізму, проте у мові перекладу – це вже вільне сполучення слів, тобто сталість та образність втрачаються при перекладі.

Green labour – некваліфікована робоча сила

Green winter – м'яка, безсніжна зима

Green hand – людина без досвіду, новак, хлоп'я

Green years – дитячі роки, роки дитинства [38].

І ноги мої підкосилися. З того чекання й молодого чорнобиллю наш Микола, Людмила (84).

And I almost broke down... What with my longing and the young wormwood—this is how our Mykola was conceived (90).

Бідному женитися ніч мала (144).

An unlucky man has no luck even on his wedding night, as our ancestors wisely put it... (151) [27; 28].

4. Лексичний переклад становить собою переклад фразеологізму лише одним словом, яке передає значення вихідного фразеологізму. Таким чином, при перекладі зберігається значення, проте втрачається сталість, образність вихідного сталого сполучення слів.

Yellow metal – золото

Yellow leaf – старість

White-headed boy – любимчик; пестунчик

White liver – малодушність; боягузтво

Black bottle – отрута

Black foot – шотл. сват; сваха

Black dog – хандра; нудьга [38].

5. Калькування або дослівний переклад застосовується у тих випадках, коли значення вихідного фразеологізму обумовлено значенням його складових компонентів. За допомогою калькування у мові перекладу може згодом з'явитися нова фразеологічна одиниця, проте на момент перекладу вона не є зафіксованою у довідкових виданнях мови перекладу.

Green wound is soon healed – свіжа рана швидко загоюється

Black hen lays a white egg – чорна курка несе білі яйця [38].

На темно-синього, як **вороняче крило** (12).

Dark blue, **like a raven's wing** (17).

У них грошей як **гною** (56).

Money's like manure to them (62).

Чисті й чесні, як сльоза, гроші, Миколо... (71).

Honest money, Mykola, **as pure as a tear...** (75) [27; 28].

6. Комбінований переклад становить собою поєднання різних способів передачі вихідних фразеологічних одиниць і є притаманним лише довідковим виданням, які пропонують всі можливі варіанти перекладу відповідного фразеологізму.

Green-eyed monster – „чудовисько з зеленими очима” (ревнощі)
[шекспірівський вираз; Othello, д. III, сц. 3]

Red lamp – „червоний ліхтар”; публічний дім

Red cock – „червоний півень”; пожежа

Green goods – амер. сл. фальшиві банкноти [паперові гроші, випущені у США в 1862 р., були зеленого кольору]

Red dog – амер. заст. кредитний білет; банкнота (так називали банкноти, на звороті яких був великий червоний штамп) [38].

Комбінований переклад включає поєднання різних перекладацьких рішень, зокрема, у першому прикладі це поєднання дослівного перекладу, описового перекладу та роз’яснювального у квадратних дужках. Другий – калькування та описовий перекладу. Третій приклад демонструє поєднання дослівного перекладу та лексичного перекладу. Четвертий і п’ятий приклади – описовий переклад та роз’яснювальний.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке фразеологізм?
2. Які способи зараховують до фразеологічного перекладу?
3. Які способи зараховують до нефразеологічного перекладу?
4. В чому різниця між абсолютним та відносним еквівалентом (за Карабаном В.І. та Корунцем І.В.)?
5. Що таке лексичний переклад фразеологізму?

Лекція VI. Лексичні питання перекладу

1. Перекладацькі відповідники, види контексту

Одиниця мови перекладу, яка регулярно використовується для перекладу даної одиниці вихідної мови, називається перекладацьким відповідником.

Слід зазначити, що у теоретичних джерелах спостерігається термінологічна невизначеність, взаємозалежність і взаємообумовленість аналізованих понять. Не викликають ніяких заперечень виділення **одиничних (однозначних, еквівалентних) та множинних (варіантних) відповідників**. В той же час, говорячи про **контекстуальні (оказіональні) заміни** та відмежовуючи від них трансформації, дослідники наголошують на тому, що контекстуальні заміни виникають як наслідок застосування перекладачем певної трансформаційної зміни.

Слід розуміти однозначні еквівалентні відповідники як постійні рівнозначні відповідники між одиницями вихідного і перекладного тексту, які не залежать від контексту і стало зафіксовані в довідкових виданнях (словниках тощо). Множинні (варіантні) відповідники розуміємо як такі, що надають для одиниці оригіналу декілька значень або словникових відповідників і вибір яких повністю обумовлений контекстом. Контекстуальні заміни ж розуміються нами як варіант перекладу одиниці оригінального тексту, який підходить лише для даного конкретного контексту, зумовлений цим контекстом і часто виникає як наслідок застосування перекладачем відповідних трансформацій.

Опис відповідників у рамках окремої теорії перекладу не припускає механічної підстановки відповідника замість перекладної одиниці оригіналу. Поняття відповідника тісно пов'язано з поняттям лінгвістичного і ситуативного контексту, який визначає вибір того чи іншого відповідника при перекладі або відмову від використання відомих відповідників і необхідність пошуку інших способів перекладу. Під

лінгвістичним контекстом розуміємо мовне оточення, в якому уживається та або інша одиниця мови в тексті. Контекстом слова є сукупність слів, граматичних форм і конструкцій, в оточенні яких використане дане слово. Розрізняється **вузький контекст (мікроконтекст) і широкий контекст (макроконтекст)**. Під вузьким контекстом мається на увазі контекст словосполучення або речення, тобто мовні одиниці, які складають оточення даної одиниці у межах речення. Під широким контекстом мається на увазі мовне оточення даної одиниці, яка виходить за рамки речення; це – текстовий контекст, тобто сукупність мовних одиниць у суміжних реченнях. Точні рамки широкого контексту вказати не можливо – це може бути контекст групи речень, абзацу, розділу або навіть всього твору (напр., оповідання або роману) взагалі. Вузький контекст, у свою чергу, ділиться на контекст синтаксичний і лексичний. Синтаксичний контекст – це та синтаксична конструкція, в якій уживається дане слово, словосполучення чи речення. Лексичний контекст – це сукупність лексичних одиниць, слів і стійких словосполучень, в оточенні яких використовується дана одиниця. Ситуативний (екстралінгвістичний) контекст включає обстановку, час і місце, до якого відноситься висловлювання, а також будь-які факти реальної дійсності, знання яких допомагає рецепторові (і перекладачеві) правильно інтерпретувати значення мовних одиниць у висловленні.

Розглянемо приклади варіантних та контекстуальних відповідників дієслова *to say*.

У великому англо-українському словнику за редакцією М.В. Адамчика пропонуються такі словникові відповідники дієслова говоріння *to say*:

1. говорити, сказати;
2. говориться, кажуть;
3. скажімо, припустимо;
4. читати напам'ять, декламувати;

5. висловлювати, вимовляти [39, 837-839].

Контекстуальні відповідники дієслова *to say* можуть бути наступними: здивуватися, запитати, перепитати, подумати, вигукнути, благати, погодитися, повторити, звеліти, вести мову, скиглити, привітатися, зрадіти, забідкатися, озватися, дорікнути, розгніватися.

‘Who are you?’ he **said** (318).

— Хто ти такий? — **запитала** вона (13).

‘Dear me! How shabby the Happy Prince looks!’ he **said** (322).

— Лишенько! До чого ж обшарпався цей Щасливий Принц! — **вигукнув** Мер (16).

‘They are certainly very lively,’ **said** Hans (344).

— Він і справді чудовий,— **погодився** Ганс (77).

‘I will stay with you always,’ **said** the swallow and he slept at the prince’s feet (321)

— Я залишуся біля тебе навіки,— **повторила** Ластівка й заснула біля Принцових ніг (16).

‘Good-morning, little Hans,’ **said** the miller (343).

— Доброго ранку, Малий Гансе! — **привітався** Мірошник (76).

‘That was kind of you,’ **said** Hans (344).

— Ви такі добрі,— **зрадів** Ганс (77) [32; 33].

2. Лексичні трансформації при перекладі

З перекладацької точки зору загальноприйнятими є наступні визначення **трансформації**: основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, яка призначена для передачі; перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу. Перекладацькі трансформації здійснюються з мовними

одинацями, які мають як план змісту, так і план вираження, вони носять формально-семантичний характер, перетворюючи як форму, так і значення вихідних одиниць.

Залежно від характеру одиниць вихідної мови перекладацькі трансформації поділяються на **лексичні та граматичні**, деякі дослідники виділяють комплексні **лексико-граматичні трансформації**, де перетворення або торкаються одночасно лексичних та граматичних одиниць оригіналу, або є міжрівневими, тобто відтворюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки. Класифікації лексичних та граматичних трансформацій досить численні у перекладознавстві. Проте більшість перекладознавців погоджуються, що до лексичних трансформацій слід зараховувати перш за все конкретизацію, генералізацію та смисловий розвиток (модуляцію). До граматичних трансформацій слід зараховувати граматичні заміни, перестановки, членування та об'єднання речень. До лексико-граматичних трансформацій слід зараховувати компенсацію, антонімічний переклад, описовий переклад.

Лексичні трансформації – це заміна перекладної лексичної одиниці словом або словосполученням іншої внутрішньої форми. Такі перетворення на рівні лексики, викликані необхідністю передати стилістичні прийоми, основані на грі слів; також викликані різницею у смислового об'ємі слова; викликані розбіжностями у сполучуваності слів, а також сталими для кожної мови вживаннями певного слова.

Конкретизація визначається таким чином: заміна слова чи словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням словом чи словосполученням мови перекладу з більш вузьким значенням. У результаті вживання цієї трансформації створений відповідник та вихідна одиниця опиняються у логічних відношеннях включення: одиниця вихідної мови відображає родове поняття, а одиниця мови перекладу – видове поняття.

Конкретизації потребують так звані десемантизовані слова (такі, що втратили своє значення), значення яких настільки розмиті, що вони іноді носять займенниковий характер. Жоден словник не в змозі передбачити всіх вживань слова з розгорнутою семантикою. Скільки б значень не фіксувалося таких слів як *thing, stuff, affair, matter, case, record, place*, неможливо передбачити з чим вони будуть співвіднесені у реальному мовленнєвому контексті.

Подібних перетворень, а саме конкретизації, можуть зазнавати і слова з вужчим значенням, типу *man, woman, person, creature*. *The man* у тексті перекладу може стати *хлопцем, солдатом, вченим, господарем, юристом тощо; the woman – господинею, секретаркою, дружиною, лікарем тощо; the creature – дитиною, кішкою, кроликом тощо*. Така конкретизація диктується скоріше нормами побудови тексту, а не принциповим розходженням характеру семантики даних одиниць у двох мовах. Вузький або широкий контекст, як правило, підказує нам, як саме конкретизувати те чи інше з вищезазначених слів.

Не лише іменники, але й багато дієслів потребують конкретизації при перекладі. Широку сферу вживання та сполучуваність мають такі дієслова як *to be, to do, to make, to have, to get, to give, to take, to come, to go*. Саме у контексті вони наповнюються певною семантикою. Їх основні значення при цьому можуть мати нічого спільного з тими, які реалізуються у конкретному вживанні.

Причиною конкретизації дієслів також можуть стати не структурно-системні розбіжності мов, а стилістичні норми оповіді. Так, дієслова говоріння *to say, to tell* можуть конкретизуватися у процесі перекладу. Найчастіше це робиться для уникнення монотонності оповіді, для створення природності та живості тексту.

‘He looks just like an angel’, **said** the charity children as they came out of the cathedral in their bright scarlet cloaks and their clean white pinafores (317).

— Чисто тобі ангел! — **дивувалися** Діти з Притулку, виходячи з собору в яскраво-червоних пелеринках і чистеньких білих фартушках (12).

‘How do you know?’ **said** the mathematical master, ‘you have never seen one’ (317).

— Що це ви кажете? Хіба ви коли-небудь бачили ангела? — **здивувався** Вчитель Математики (12) [32; 33].

У наведених вище прикладах дієслово *to say* вводить у тексті пряму мову, яка виражає подив, здивування героїв, тому, на наш погляд, у тексті перекладу перекладач конкретизує дане дієслово, використовуючи лексему «дивуватися», яка звучить адекватно у перекладі.

‘Bring me the two most precious things in the city,’ **said** God to one of His angels (323).

І **звелів** Бог ангелові своєму:

— Принеси мені дві найцінніші речі, які є в цьому місті (17) [32; 33].

Використання у перекладі саме такого варіанту, «звеліти» (знову ж таки конкретизація дієслова говоріння), зумовлено комунікативним статусом двох персонажів, тим, що один з них має вищий статус по відношенню до іншого, тому то у перекладі і використовується лексеми зі значенням повеління.

*I wish I had, for as sure as there is God in heaven, if he ever **does** you any wrong, I shall kill him* (50).

— *І я хотів. Бо коли він **скривдить** тебе, я знайду його й уб'ю. Це так само певно, як те, що Бог є на небі!* (51) [34; 35].

У даному реченні перекладач також передає англійське дієслово широкої семантики на рівні контекстуального відповідника «скривдить». Саме такий переклад зумовлений сполученням аналізованого дієслова з прикметником *wrong*. Перекладач конкретизує дане сполучення: зробити щось погане, тобто скривдити.

*He is sure to **do** it, then* (53).

Тоді він неодмінно візьме з нею шлюб (54) [34; 35].

Цікавим є переклад дієслова *to do* в цьому прикладі. Ми спостерігаємо конкретизацію значення аналізованого дієслова, оскільки у перекладі вказано, що саме буде робити герой. Такий переклад зумовлений контекстом попереднього речення оригіналу: *‘If you want to make him marry this girl tell him that, Basil’* [34].

Генералізація визначається наступним чином – заміна слова чи словосполучення вихідної мови з більш вузьким предметно-логічним значенням словом чи словосполученням мови перекладу з більш широким значенням. У результаті вживання цієї трансформації створений відповідник та вихідна одиниця опиняються у логічних відношеннях включення: одиниця вихідної мови відображає видове поняття, а одиниця мови перекладу – родове поняття.

Причини застосування цього виду лексичних заміन у письмовому тексті – ті ж, що і причини появи конкретизації. Однак генералізація має ще одну, досить широку сферу застосування – усний переклад, і тут причини її появи дещо інші. Вона допомагає перекладачу у ситуації дефіциту часу швидко знайти відповідність, особливо якщо він не знає конкретного терміна або забув про нього, але знає, що позначає слово у загальних рисах.

В.І. Карабан [6] вважає, що в англійській мові є деякі слова широкої семантики, що у мовленні вживаються значно частіше, ніж їх українські відповідники. Заміна слова вузької семантики на слово широкої семантики при перекладі називається лексичною трансформацією генералізації [6].

О восьмій ранку ми добре **поснідали**.

At eight o'clock in the morning we **had** a square **meal** [6, 25]

Серед англійських слів широкої семантики, що у перекладі замінюють українські слова вузької семантики, В.І. Карабан називає такі, як *entity*, *affair*, *unit*, не кажучи вже про слово *thing*.

В угоді не йшлося про єдину державу або державоподібне **утворення**.

The treaty did not speak of a single state or a state like **entity** [6, 25].

Трансформація генералізації може застосовуватися при перекладі слів різних частин мови. Особливо часто результатом застосування трансформації генералізації при перекладі, на думку В.І. Карабана, є вживання в англійському реченні дієслів широкої семантики *to be, to say*.

В.І. Карабан наводить перелік найчастотніших українських дієслів, які у функції присудка можуть перекладатися англійським дієсловом *to be*: зосереджуватися, полягати, становити, виступати, мати, лежати, сидіти, висіти, приїздити, відбуватися, траплятися, стояти, позначати, їздити, ходити, приходити, тримати, робитися, лунати, доноситися, класти в основу, розташовуватися, навідуватися, існувати [6].

На стіні **висить** картина.

There is a painting on the wall [6, 29].

Нерідко лексична трансформація генералізації застосовується при перекладі слів говоріння, що вводять пряму мову, які перекладаються за допомогою дієслова широкої семантики *to say* [6]. У першу чергу це стосується тих випадків, коли дієслово-присудок має форму минулого часу. До найчастотніших українських дієслів говоріння, що можуть перекладатися на англійську мову за допомогою дієслова *to say* В.І. Карабан зараховує: заявляти, стверджувати, відповідати, питати, звертатися, просити, наказувати, вигукувати, зауважувати, погоджуватися, заперечувати, попереджати, покликати, вибачатися, прощатися, повідомити, здивуватися, запевняти [6].

Йди-но сюди, любий, **поклікала** Марія.

Come here, darling, **said** Maria [6, 32].

Досить часто можна спостерігати прийом генералізації при перекладі з української мови на англійську, коли в англійському варіанті застосовується іменник широкої семантики *thing*. В.І. Карабан до найпоширеніших випадків застосування при перекладі цього слова відносить випадки

перекладу таких українських слів та сполучень: ще одне, перше, це, такий, така, таке, все, те, щось, чого, справи, машина, штука, все це, багато що, перш за все, єдине, поміж іншого [6].

Одне, що турбує багатьох коментаторів – це удар, завданий національній самосвідомості.

One thing that worries many commentators is the blow to national identity [6, 36].

Смисловий розвиток (модуляція) визначається таким чином: заміна вихідної одиниці одиницею мови перекладу, логічно пов'язаною з нею. Якщо враховувати, що повнозначні частини мови поділяються на три категорії (предмети, процеси, ознаки), то у процесі перекладу спостерігається заміна предмета його ознакою, процесу предметом, ознаки предметом або процесом.

‘What! is he not solid gold?’ **said** the swallow to himself, he was too polite to make any personal remarks loud (318).

«Як? То він не весь золотий?» — **подумала** Ластівка, але вголос цього не сказала, бо була дуже чемна (13) [32; 33].

У даному випадку лексичне оточення дієслова *to say* в англійському реченні, виражене за допомогою виразу ‘*to himself*’, зумовлює саме такий варіант перекладу. Перекладач звертається до такої лексичної трансформації як смисловий розвиток оскільки аналізоване дієслово вводить репліку прямої мови, яка представляє роздуми персонажа, тому у перекладі прямо названий процес, ознаки якого представлені у репліці оригіналу.

‘Well, really,’ **said** the water-rat, in a very angry manner... (349).

— Ну, знаєте,— **розгнівався** Водяний Щур,— вам треба було попередити про це (84) [32; 33].

У даному прикладі перекладач використовує трансформацію смислового розвитку, оскільки ознака, виражена в оригіналі

словосполученням 'in a very angry manner', замінено процесом у перекладі «розгніватися», який також зумовлений контекстом.

The son <...> had set himself to the serious study of the great aristocratic art of **doing nothing** (25).

Син <...> заходився на повному серйозі опанувати велике аристократичне мистецтво **цілковитого неробства** (26) [34; 35].

В даному випадку перекладач звертається до трансформаційних перетворень, передаючи в українському перекладі дієслово широкої семантики *to do*. Застосування лексичної трансформації смислового розвитку, де процес замінюється предметом, що є характеристикою цього процесу.

I felt I **had done** wrong (70).

Я зрозумів, що був **несправедливий** з нею (71) [34; 35].

У даному випадку перекладач звертається до трансформаційних перетворень у процесі перекладу. Використовуючи трансформацію смислового розвитку перекладач замінює процес ознакою: коли людина зробила неправильно, значить вона несправедливо віднеслася до іншої людини. Таке переосмислення стає можливим завдяки сполученню в тексті оригіналу дієслова *to do* з прикметником *wrong*.

Питання для самоперевірки:

1. Як ви розумієте перекладацький відповідник?
2. Які відповідники ви знаєте?
3. Які види контексту існують?
4. Що таке лексична трансформація?
5. Що таке смисловий розвиток?

Лекція VII. Лексичні питання перекладу.

Фальшиві друзі перекладача

Фальшивими друзями перекладача (або псевдоінтернаціоналізмами) називають слова «вихідної мови та мови перекладу, які значною мірою збігаються за графічною або звуковою формою, але мають різне значення» [46]. У процесі перекладу перекладач може хибно сприйняти подібність форми певних слів за подібність їх значення. Значення псевдоінтернаціоналізмів може мати повний або частковий незбіг.

Пропонуємо таблицю, яка допоможе уникнути прикрих помилок у процесі перекладу.

Оригінал	Невірний переклад	Вірний переклад
Актуальний	Actual (має значення «фактичний, реальний»)	Topical, current, burning, pressing
Спектакль	Spectacle («видовище»)	Performance
Композитор	Compositor («складач»)	Composer
Облігація	Obligation («зобов'язання»)	Bond
Магазин	Magazine («журнал»)	Store, shop
Інтелігенція	Intelligent («розумний»)	Intellectuals
Контрибуція	Contribution («внесок»)	Indemnity
Дог	Dog («собака»)	Dutch hound
Консерваторія	Conservatory («теплиця»)	Conservatoire
Графік	Graphic («наочний»)	Schedule, chart, diagram, graph

Аспірант	Aspirant («претендент»)	Postgraduate
Декорації	Decorations («приправи», «нагороди»)	Stage scenery
Репетиція	Repetition («повтор»)	Rehearsal
Апеляція	Appellation («назва»)	Appeal
Комплекція	Complexion («колір обличчя»)	Built, physique
Мультиплікація	Multiplication («множення»)	Animation
Figure	Фігура	Цифра, малюнок
Expression	Експресія	Вираз
Scholar	Школяр	Вчений
Composition	Композиція	Склад
Objective	Об'єктив	Мета
Familiar	Фамільярний	Знайомий
Notation	Нотація	Система умовних позначень
Data	Дата	Дані

Також слід враховувати частковий незбіг значення псевдоінтернаціоналізмів при перекладі.

Курс – course (освітній), rate (валютний)

Історія – history, event, occurrence (подія), story (оповідання)

Корисні фрази

Оригінал	Переклад
Обережно, пофарбовано!	Fresh (Wet) paint!
Обережно, під струмом!	Live with lightning!
Обережно, скло!	Fragile!
Обережно, злий собака!	Beware of the dog!
Обережно. Розмінувальні роботи!	Emergency – Bomb Disposal!
Вхід заборонено!	No entrance! (No admittance!)
Стороннім вхід заборонено!	Private!
Входу немає!	Exit only! (No entry!)
Із собаками вхід заборонено!	No dogs allowed!
Не палити!	No smoking!
Проїзду немає!	No road!
В'їзд заборонено!	Road up!
Вхід безкоштовний/ Вхід вільний	No charge for admission
Вхід тільки за запрошеннями	Admission by invitation only
Їжа входить у вартість квитка	Refreshments provided
По газону не ходити!	Keep off the grass!
Оплачуйте проїзд!	All fares, please!
Поїзд далі не йде!	All change!
Посадку закінчено!	All aboard!
Приготуватися!	Action stations!
Почали!	Action!
Ані руш!	Stop where you are!
Караул, грабують!	Stop, thief!
Кругом!	About turn! (About face!)
Після вас	After you
Так собі, нічого собі	About six and six
Що йому переказати?	Will you leave a message for him?

Тебе не питають	None of your business (Keep your opinion to yourself)
Вимітайся!	Take a running jump!
Як знаєте	Take it or leave it!

Питання для самоперевірки:

1. Що таке фальшиві друзі перекладача?
2. Як перекласти англійське слово *academic*?
3. Як перекласти англійське слово *complement*?
4. Як перекласти англійське слово *expertise*?
5. Як перекласти англійське слово *intelligence*?

Лекція VIII. Граматичні питання перекладу.

Переклад неособових форм дієслова

До неособових форм дієслова в англійській граматиці традиційно зараховують інфінітив, герундій та дієприкметник. Безумовно, ці форми є частотними в англійській мові та потребують відповідної уваги у процесі перекладу, оскільки в українській мові відсутній герундій, а ознаки та функції інфінітива та дієприкметника є відмінними. Всі дослідники зазначають, що переклад неособових форм дієслова залежить від синтаксичної функції у реченні.

Для детальнішого ознайомлення з особливостями передачі цих неособових форм в англійській мові радимо звернутися до робіт І.В. Корунця та В.І. Карабана [6; 7; 12; 21].

Отже, дослідники ведуть мову про такі можливі варіанти перекладу неособових форм дієслова.

Англійський інфінітив передається в українській мові за допомогою відповідного **інфінітива, особової форми дієслова, підрядного речення та іменника**.

It was pretty nice **to get back** to my room.

Було так приємно знову **дістатися** до своєї кімнати [21, 253].

Як показує вищенаведене речення, у синтаксичній функції підмета англійський інфінітив передається за допомогою відповідного інфінітива в українській мові.

There were instructions **to be carried out**.

Були надані інструкції **до виконання** [21, 255].

У пропонуваному реченні англійський інфінітив у синтаксичній функції означення передається відповідним іменником в українському перекладі.

We made a list of things **to be taken**.

Ми склали список речей, **які візьмемо з собою** [21, 254].

Англійський інфінітив у синтаксичній функції означення також може перекладатися за допомогою підрядного означального речення, в якому власне вихідний інфінітив передається особовою формою дієслова.

It was too late and we were too tired **to carry out our project** *of visiting* the Pigeon House (30).

Було вже пізно, і ми були надто стомлені, **щоб виконати наш план відвідати** Піджен Хаус (70) [29; 30; 31].

У пропонуваному прикладі інфінітив передається за допомогою підрядного обставинного речення. Крім того речення містить герундій, який передається початковою формою дієслова «відвідати».

Англійський дієприкметник I та II передається в українській мові відповідним дієприкметником чи дієприслівником, підрядним реченням та прикметником.

Many **disappointed** hearts still wonder why Coleman never married.

Не одна **розчарована** душа й досі дивується, чому Колеман не одружився [21, 270].

Англійський дієприкметник II у синтаксичній функції означення передається за допомогою відповідного дієприкметника в українському перекладі.

Reading the works of men, who had arrived, he noted every result achieved by them.

Читаючи твори авторів, що досягли успіху, він схоплював усі особливості їхнього стилю [21, 271].

Як зазначає більшість дослідників, англійський дієприкметник I у синтаксичній функції обставини передається в українській мові за допомогою відповідного дієприслівника.

He had a little library **made up** of old numbers of The Union Jack, Pluck and The Halfpenny Marvel (25).

Він мав невеличку бібліотеку, **яка складалася** зі старих номерів журналів «Стяг Британії», «Відвага» та «Півпенні за диво» (68).

When we had lain on the bank for some time without speaking I saw a man **approaching** from the far end of the field (31).

Деякий час, мовчки полежавши на березі, я побачив чоловіка, **який наближався** з дальнього кінця поля (70) [29; 30; 31].

Дієприкметники I і II, які стоять у постпозиції до означуваного іменника та виконують синтаксичну функцію означення, досить часто передаються в українському перекладі за допомогою підрядного означального речення.

Англійський герундій передається в українській мові іменником, інфінітивом, особовою формою дієслова, підрядним реченням, прислівником та дієприслівником.

Deciding is acting.

Вирішити – це **діяти** [21, 296].

У пропонуваному прикладі англійський герундій у синтаксичній функції підмета та присудка передається за допомогою інфінітива в українській мові.

I look forward **to hearing** from you.

Чекаю на **відповідь** від тебе [21, 298].

Англійський герундій у синтаксичній функції додатку передається за допомогою іменника в українському перекладі.

Then she put it back again in her pocket and gazed into the empty grate for some time **without speaking** (8).

Тоді сховала її назад до кишені й деякий час **мовчки** вдивлялася в порожній камін (98) [29; 30; 31].

У даному прикладі герундій у синтаксичній функції обставини образу дії передається за допомогою прислівника «мовчки», який також виконує функцію обставини образу дії у реченні перекладу.

Though I was angry with old Cotter **for alluding to me as a child**, I puzzled my head to extract meaning from his unfinished sentences (18).

І хоч я був лютий на старого Коттера за **те, що називав мене дитиною**, я довго сушив собі мізки, намагаючись збагнути зміст недоказаних ним фраз (67) [29; 30; 31].

Англійський герундій також може передаватися за допомогою підрядного речення, в даному випадку у синтаксичній ролі додатку передається в українському перекладі за допомогою підрядного з'ясувального речення.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке неособові форми дієслова?
2. В чому складність передачі англійських неособових форм дієслова українською мовою?
3. Чим обумовлений переклад англійських неособових форм дієслова?
4. Які існують способи передачі англійського герундія?
5. Які існують способи передачі англійського інфінітива?

Лекція ІХ. Граматичні питання перекладу

1. Переклад односкладних речень

Якщо в українській граматиці мова йде про односкладне речення, то переважна більшість дослідників визначає їх як такі, що мають один головний член речення, чи то підмет, чи присудок, та веде мову про такі типи односкладних речень: означено-особові речення, узагальнено-особові речення, неозначено-особові речення, безособові речення, інфінітивні речення, називні речення [13]. Зрозуміло, що кожен тип має свої відмінності та характеристики і потребує детальної уваги при перекладі.

На відміну від української мови англійській мові не є властивим вживання односкладних речень, оскільки за правилами англійської мови у реченні повинен бути як підмет, так і присудок. В англійській граматиці ведуть мову про виділення лише називних речень, де головним членом речення виступає підмет. Головна складність при перекладі полягає у правильному підборі підмета (чи смислового, чи формального) англійського речення, тому що англійськими відповідниками таких безпідметових речень виступають, як правило, двоскладні речення. Таким чином передача українських односкладних речень становить неабиякий інтерес у процесі перекладу, оскільки повна заміна односкладного речення на двоскладне у процесі перекладу може призвести до втрати стилістичних особливостей вихідного тексту чи до втрати особливостей індивідуального стилю автора.

Для детального ознайомлення з особливостями передачі українських односкладних речень в англійській мові радимо вам звернутися до праць В.І. Карабана [6].

Вчений виокремлює декілька способів передачі українських односкладних речень в англійській мові: 1) заміна односкладного речення на двоскладне завдяки введенню підмета у речення перекладу, який може бути виражений особовими займенниками (I, we, you, they), неозначеними займенниками (one) та іменниками (people); 2) заміна односкладного

речення на двоскладне завдяки введенню у речення перекладу формального підмета *it* або конструкції *there is*, яка виконує функцію формального підмета; 3) заміна односкладного речення на двоскладне завдяки застосуванню пасивного стану дієслова; 4) заміна односкладного речення на двоскладне завдяки вживанню об'єктного інфінітивного чи дієприкметникового зворотів; 5) збереження односкладного речення при перекладі чи його опущення.

Пошуки **планувалося** проводити у самих дошкільних точках Багдада, включаючи президентський палац.

They planned to conduct searches in Baghdad's most "sensitive points", including the presidential palace [6, 216].

У кулуарах конференції уважно **стежать** за тим, про що розмовляють господарі та члени делегації.

Behind the scenes at the conference **people are carefully following** what the hosts and the members of the delegation are discussing [6, 217].

Забрали з лемківських церков дзвони і люди з жалем і в сльозах співали.

Church bells were taken away from Lemko churches, and the people with sorrow and tears in their eyes sang [6, 217].

Так було, так є, так буде.

It has always been so and always will be [6, 217].

Людям завжди буде потрібно, щоб їм **робили** зачіски, **прибирали** їхні офіси та **доглядали** за літніми.

People will always need **their hair cut, their offices cleaned and old people cared for** [6, 217].

2. Переклад пасивного стану

Для здійснення вірного перекладу англійського пасивного стану українською мовою радимо вам звернутися до робіт В.І. Карабана та

І.В. Корунця [6; 7; 11; 21]. Вчені говорять про наступні способи передачі англійського пасиву в українській мові.

1. Використання в українському перекладі зворотної форми дієслова на -ся, безособової форми на -но чи -то, форми дієслова третьої особи множини.

A number of theoretical issues **are also discussed**.

Обговорюється також низка теоретичних питань [7, 33].

No proof of this assertion **was offered**.

Не **запропоновано** жодного доказу цього положення [7, 33].

At the next step the computer **is given** orders.

На наступному етапі рахівнику **здають** програму [7, 33].

2. Використання в українському перекладі неозначеної форми дієслова (тобто інфінітива).

If this approach **is adopted**, spectacular results can be expected.

Якщо **застосувати** цей підхід, можна отримати дивовижні результати [7, 33].

3. Використання в українському перекладі дієслова в активному стані, причому додаток англійського речення стає підметом в українському реченні.

The same facts **are repeated** by Aarsley.

Ті ж факти **повторює** Аарслі [7, 33].

4. Пасивний інфінітив у складі складного модального присудка як правило перекладається в українській мові неозначеною формою дієслова (тобто інфінітивом).

Three points about this analysis **must be added**.

Слід додати ще три зауваження з приводу цього аналізу [7, 34].

5. Останній розповсюджений спосіб передачі англійського пасивного стану в українській мові, як зазначають вчені, це застосування дієслова бути (форма залежно від часу) та пасивного дієприкметника.

She **was faintly disturbed** by what mother had said.

Вона **була дещо стурбована** тим, що сказала її мати [7, 371].

Питання для самоперевірки:

1. Що таке односкладне речення?
2. Які різновиди односкладних речень ви знаєте?
3. У чому полягає складність передачі українських односкладних речень англійською мовою?
4. Які існують основні способи передачі англійського пасивного стану українською мовою?
5. Що таке пасивний стан дієслова?

Лекція X. Граматичні питання перекладу.

Граматичні трансформації при перекладі

Граматичні трансформації визначаються як перетворення формальної структури висловлення у відповідності з нормами мови перекладу при незмінному смислі. Серед причин застосування граматичних трансформацій та труднощів при перекладі з англійської мови або на англійську перекладознавці найчастіше називають такі: 1) аналітичний характер англійської мови (відсутність відмінкових закінчень, наявність лише трьох синтетичних форм дієслова тощо); 2) широке використання службових слів; 3) сталий, жорсткий, закріплений порядок слів у порівнянні з відносно вільним порядком в українській мові; 4) широке використання зворотів з неособовими формами дієслова.

Знову ж таки не спостерігається однотайності серед дослідників щодо виділення відповідних типів граматичних трансформацій, пропонуються різні класифікації та терміни. Узагальнюючи думки перекладознавців, ведемо мову про такі граматичні трансформації, як **граматичні заміни** (словоформ, частин мов, членів речення, типів речення), **граматичні перестановки та членування і об'єднання речення**. Всі вчені-перекладознавці наголошують на комплексному характері граматичних трансформацій, граматичні трансформацію не вживаються у чистому вигляді у процесі перекладу, застосування відповідної граматичної трансформації спричиняє застосування цілої низки інших граматичних трансформацій.

1. Граматичні заміни визначаються як спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням.

In the little room downstairs we found Eliza **seated in his arm-chair** in state (23).

В маленькій кімнаті внизу ми побачили Елізу, **що поважно сиділа** в його фотелі (76) [29; 30; 31].

Англійський дієприкметник II *seated* передається за допомогою підрядного означального речення «що поважно сиділа» в українському перекладі, що зумовлено вимогами української граматики, де досить часто спостерігається заміна англійського дієприкметника на українське підрядне речення. Ми констатуємо використання такої граматичної трансформації, як заміна типу речення, яке з простого в оригіналі перетворюється на складне у перекладі. Така заміна пояснюється відсутністю форми дієприкметника минулого часу в українській мові. Крім того відбувається заміна частин мови, вже названого дієприкметника на особову форму дієслова «сиділа».

It was too late and we were too tired **to carry out our project of visiting** the Pigeon House (30).

Було вже пізно, і ми були надто стомлені, **щоб виконати наш план відвідати** Піджен Хаус (70) [29; 30; 31].

Інфінітив в англійському реченні у ролі додатку перекладено за допомогою підрядного додаткового речення; це призводить до заміни другої складової частини англійського речення з простої на складну (граматична трансформація заміни типу речення), тобто в українському перекладі речення стає складним з різними типами зв'язку. Комплексний характер граматичних трансформацій підтверджується застосування граматичної заміни частини мови, зокрема англійського герундія *visiting* на інфінітив у перекладі «відвідати».

Треба вирушати (155).

We must be leaving (153) [25; 26].

При перекладі відбувається заміна типу речення з односкладного у двоскладне завдяки введенню підмета, вираженого особовим займенником *we*, що обумовлено граматичними особливостями англійської мови.

2. Граматичні перестановки визначаються перекладознавцями як «зміни розташування мовних елементів у тексті перекладу у порівнянні з текстом оригіналу».

When we were making the last arrangements on the eve we were all vaguely excited (17).

Напередодні, домовившись про все, ми були трохи збуджені (69) [29; 30; 31].

У вищенаведеному прикладі ми спостерігаємо граматичну перестановку обставини часу *on the eve*, яка стоїть на початку речення в українському перекладі «напередодні». Для української мови цілком природнім з граматичної точки зору є вживання обставини часу чи місця на початку речення на відміну від англійського речення, яке повинно починатися підметом та присудком. Крім граматичної перестановки у процесі перекладу відбувається ціла низка граматичних заміन, перш за все, заміна типу речення, у вихідному тексті це складне речення, у перекладі – це вже просте речення. Заміна типу речення відбувається завдяки тому, що підрядне речення *when we were making the last arrangements* передається за допомогою дієприслівника «домовившись».

He **suddenly** noticed a rather odd thing (123).

Раптом він помітив щось досить дивне (78) [29; 30; 31].

Ще один приклад граматичної перестановки пов'язаний з вживанням обставини образу дії в українському перекладі, яка стоїть на першому місці у реченні.

3. Членування речення – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється у дві або більше предикативні структури у мові перекладу.

Nannie received us in the hall; and, as it would have been unseemly to have shouted at her, my aunt shook hands with her for all (22).

Ненні зустріла нас у вітальні. **Вона недочувала**, а що кричати в таку мить не випадало, то тітка просто потисла їй руку (76) [29; 30; 31].

В даному випадку ми спостерігаємо розгортання синтаксичної структури складного речення, яке перетворюється у перекладі на одне просте та знову ж таки складне речення з різними типами зв'язку (тобто застосовується трансформація членування речення). Це синтаксичне розгортання зумовлено лексичним додаванням «вона недочувала», що пояснюється необхідністю роз'яснити читачу поведінку героїв, тобто зумовлено умовами контексту речення. В даному випадку трансформація членування речення супроводжується граматичними перестановками членів речення.

4. Об'єднання речень – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура в оригіналі перетворюється шляхом поєднання двох простих речень в одне складне.

Іван перечив і поясняв, але Лазар захопив чайник і шпурнув ним в Івана. Побив посуд, а Івана попік (210).

Ivan argued and explained, but Lazar grabbed the teakettle and hurled it at Ivan, breaking some plates and scalding Ivan in the process (7) [25; 26].

У вищенаведеному уривку тексту ми спостерігаємо вживання вихідного двоскладного речення та односкладного означено-особового речення (Побив посуд, а Івана попік). У тексті перекладу це речення об'єднано з попереднім, оскільки воно описує продовження дій попереднього речення, завдяки передачі головного члена односкладного речення за допомогою англійського дієприкметника І у перекладі (breaking and scalding). Об'єднане речення перекладу становить собою складносурядне речення, ускладнене дієприкметниковим зворотом. Крім граматичної трансформації об'єднання речення також спостерігаємо граматичну трансформацію заміни частин мови, вихідні особові форми

дієслова «побив», «попік» передаються, як вже зазначалося, за допомогою дієприкметника І.

Взагалі було важко. І все докучало. Стіни, горілка, Іван і Каленик (112).

Generally things were bad with him and he was sick of everything, of the walls, the vodka, of Ivan and Kalenyk (18) [25; 26].

Українській мові властиве вживання односкладних речень, особливо у художньому мовленні, що ми і спостерігаємо у вищенаведеному прикладі. Називні речення передають відповідний стан чи емоції, можуть констатувати щось чи перераховувати щось. Англійській мові не є властивим вживання односкладних речень, оскільки у реченні завжди повинен бути підмет і присудок. У тексті перекладу об'єднано три вихідних речення (одне з яких є двоскладним і два односкладними) в одне складне складносурядне речення перекладу. Підмети називного односкладного речення оригіналу стають додатком у реченні перекладу, тобто відбувається ще й граматична трансформація заміни членів речення.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке граматична трансформація?
2. Які види граматичних трансформацій ви знаєте?
3. Чим обумовлений комплексний характер граматичних трансформацій?
4. Які є граматичні заміни?
5. Що таке граматична перестановка?

Література

1. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2003. 160 с.
2. Дубенко О. Порівняльна стилістика англійської та української мов. 2-е вид. Вінниця: Нова Книга. 2014. 224 с.
3. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
4. Кальниченко О. А. Історія перекладу та думок про переклад у текстах та коментарях : навч. посіб : Ч. 1. Харків : Вид-во НУА, 2005. 132 с.
5. Карабан В.І. Попередження інтерференції мови оригіналу у перекладі (граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську). Вінниця: Нова Книга, 2001. 405 с.
6. Карабан В.І. Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську: Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
7. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
8. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика. Збірник статей. Одеса: Астропринт, 2008. 328 с.
9. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ: «Фірма «ІНКІОС», 2002. 320с.
10. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навчальний посібник. К.: Юніверс, 2002. 280 с.
11. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2004. 235 с.
12. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
13. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова. К.: Либідь, 2001. 400 с.

14. Ребрій О.В. Вступ до перекладознавства. Конспект лекцій. Харків, 2016. 116 с.
15. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків, 2012. 376 с.
16. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
17. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. К.: Факт-Наш час, 2006. 344 с.
18. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (К основам сопоставительного исследования). Львов: Высшая школа, 1989. 157 с.
19. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. К. : Либідь, 2007. 247 с.
20. Шмігер Т.В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. К.: Смолоскип, 2008. 342 с.
21. Korunets I.V. Theory and Practice of Translation: Підручник. Вінниця: Нова книга, 2000. – 334 с.
22. Translation. History. Culture : a sourcebook / [translated and edited by] André Lefevere. General editors : Susan Bassnett and André Lefevere. London ; New York : Routledge, 2003. 182 p.

Джерельна база

23. Гончар Олесь. Людина і зброя. К.: Дніпро, 1988. 350с.
24. Honchar Oles. Man and Arms. Translated by Anatole Bilenko. K.: Dnipro publishers, 1985. 320 p.
25. Коцюбинський М. Оповідання. К.: Дніпро, 1979. 287 с.
26. Mykhailo Kotstiubynskyi. Persona Grata and other stories. Translated by Anatole Bilenko. Electronic Resource.

http://sites.utoronto.ca/elul/Ukr_Lit/about.html#:~:text=Ukrainian%20Literature%20is%20a%20journal,York%2C%20NY%2010003%2C%20USA

27. Яворівський В. Марія з полином у кінці століття. К.: Довкілля, 1987. 176 с.

28. Iavorivskyi V. Maria and Wormwood at the End of the Century. Translated by Tamara Zalite, Ivan Chulaki and Maxim Tarnawsky. Soviet Literature. 1988. P. 3-173.

29. Joyce J. Dubliners. L.: Flamingo, 1994. 145 p.

30. Джеймс Джойс. Дублінці. Перекладачі Е. Гончаренко та Р. Скакун. *Всесвіт*. 2002. № 5-6. С. 68-99.

31. Джеймс Джойс. Дублінці. Перекладачі Е. Гончаренко та Р. Скакун. *Всесвіт*. 2002. № 7-8. С. 58-89.

32. Oscar Wilde. Collected Works of Oscar Wilde. Wordsworth Editions Limited, 1997. 1097 p.

33. Оскар Уайльд . Казки. Перекладач І. Корунець. К.: Школа, 2000. 156 с.

34. Oscar Wilde. The Picture of Dorian Gray. Collected Works of Oscar Wilde. Wordsworth Editions Limited, 1997. P. 3 – 154.

35. Оскар Уайльд. Портрет Доріана Грея. Перекладач Р. Доцик. К.: Школа, 2003. 156 с.

Словники

36. Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу / За редакцією В. Єрмоленко. К.: К.І.С. Молодіжний гуманітарний центр, 2007. 226 с.

37. Англо-український дипломатичний словник / За редакцією І.С. Бика. К.: Знання. 579 с.

38. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник. 2-е вид. Київ: Знання, 2005. 1056 с.

39. Великий англо-український словник / За редакцією М.В. Адамчика. К.: Вища школа, 1999. 1597 с.

40. Карабан В.І. Англо-український юридичний словник. Вінниця: Нова книга, 2004. 1088 с.
41. Словник української мови в 11-ти томах. К.: Наукова думка, 1981.
42. Українська енциклопедія. К.: Наукова думка, 1981.
43. Webster's Revised Unabridged Dictionary. Danbury: Lexicon Publications, Inc., 1993.1216 p.

Інтернет ресурси

44. <http://litakcent.com>
45. <https://translationjournal.net>.
46. Ukrainian literature. A Journal of Translations. http://sites.utoronto.ca/elul/Ukr_Lit/about.html#:~:text=Ukrainian%20Literature%20is%20a%20journal,York%2C%20NY%2010003%2C%20USA
47. www.vsesvit-journal.com

Укладачі: **Томчаковська Ю.О.** <https://orcid.org/0000-0003-0117-2704>, **Єрмоєнко С.В.** <https://orcid.org/0000-0002-8145-9483>, **Томчаковський О.Г.** <https://orcid.org/0000-0001-6586-8095>. Основи перекладознавства. Конспект лекцій. Одеса, 2023. 75 с.

Рекомендовано рішенням Навчальної методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Протокол № 4 від 5 травня 2023

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Протокол № 8 від 1 травня 2023 року